

Карпінський Б.А.,

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та підприємництва
Львівської державної фінансової академії,

Залуцька Н.С.,

асистент кафедри економіки та підприємництва
Львівської державної фінансової академії

ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проаналізовано й систематизовано дані щодо фінансово-господарської діяльності підприємств вугільної промисловості, виділено основні проблемні питання щодо фінансування галузі та її діяльності у цілому, а також запропоновано реальні шляхи їх розв'язання.

The analysis and systematization of information according to the financially-entrepreneur activity of coal-mining enterprises are made, the main problematic questions according to the financing of this sector and its activity as a whole, and also the real ways of their solution are offered.

Структура енергоспоживання практично всіх держав світу складається, насамперед, із власних паливних ресурсів, особливо це стосується країн із високим і середнім рівнями забезпеченості енергоресурсами. Наявність власної паливобудовної галузі забезпечує енергетичну незалежність держави, посилює її енергетичну безпеку. А оскільки сьогодні видобуток вугілля рентабельний лише у США, Австралії та ПАР, жодна європейська країна, котра має власну вугільну промисловість, не відмовилася від державної підтримки цієї галузі.

В Україні склалася парадоксальна ситуація: обсяг споживаного імпортованого газу в 1,7 разу більший за обсяг вітчизняного вугілля, яке використовується на власні потреби, що є явищем необґрунтованим, економічно не вигідним і навіть становить загрозу для національної енергетичної й економічної безпеки. Тож необхідно зменшити залежність української економіки від імпортних енергоносіїв, що можливо лише за рахунок збільшення обсягів видобування і споживання власного вугілля, яке сьогодні дешевше за імпортоване польське та значно дешевше, ніж імпортований газ.

Проблеми вугільної галузі й турбота про її стан поки що тільки декларуються й обговорюються, проте ефективних практичних кроків у напрямі стабілізації зроблено дуже мало. Зокрема, ще у 1997 році фахівці Світового банку провели дослідження щодо подолання негараздів у нашій вугільній промисловості. Згідно з розробленою ними програмою реструктуризації шахтарям пропонувалося створення власного бізнесу на пільгових умовах, тобто кредити, бізнес-інкубатори для навчання. Проте через великомасштабну корупцію та діяльність “у тіні”

© Карпінський Б.А., Залуцька Н.С., 2008

проект реконструкції галузі й подолання збитковості не був завершений і не визнаний успішним¹.

Незважаючи на те, що українське вугілля видобувається на значно більшій глибині, ніж у будь-якій іншій країні світу, проблеми національної вугільної галузі все-таки лежать на поверхні. За прогнозними даними вугільних підприємств, видобуток вугілля на діючих шахтах можна збільшити до 110 млн т на рік, а розвіданих запасів за теперішніх обсягів видобування вистачить ще на 400 років. Хоча на державному й регіональному рівнях розроблено програми розвитку галузі до 2010 року, державну програму закриття нерентабельних шахт, програму соціального захисту шахтарів та членів їхніх сімей, об'єктивні показники, такі як обсяг видобутку вугілля, продуктивність праці, рівень безпеки, соціальний захист шахтарів, свідчать, що криза в галузі поглиблюється. Останнім часом загострилися питання технічного забезпечення вугільної галузі, модернізації основних виробничих фондів.

Вітчизняна вугільна галузь потребує повного оновлення основних фондів, оскільки понад 30 % шахт у країні експлуатуються понад 50 років. Більшість копалень в Україні працюють на обладнанні радянських часів, яке вже вичерпало свій експлуатаційний ресурс, а майже 96 % шахт уже понад 20 років не реконструювали. В парку діючого вугледобувного і прохідницького обладнання частка механізованих комплексів і комбайнів становить лише 30 %, а нових навантажувальних машин і стрічкових конвеєрів — лише 15 %. На шахтах, де розробляють круті пласти, майже 60 % вугілля видобувається відбійними молотками. За даними експертів, сьогодні видобуток ведеться на глибині понад 1000 м, а згодом опуститься ще нижче — до 1500—2000 м, а тому посилюватиметься гірничий тиск, зростатимуть температура й обсяги виділення газу, отже, підвищиться загроза непередбачуваних викидів газу та породи. Перелічені факти свідчать, що вугледобувна галузь зможе розвиватися лише за умови технічного переоснащення загального процесу видобування, в першу чергу очисних робіт. Водночас фахівці стверджують, що Україна має всі необхідні технології для гірничого видобування, проведення вибухових робіт, кріплення гірничих виробіток².

Тоді як запаси вугілля мають перевищувати річний видобуток не менш ніж у 1,5 разу, фактично їх частка становить 80 %, що, насамперед, пов'язано з незадовільним станом фінансування підготовчих робіт. Так, тільки за останніх п'ять років через недофінансування робіт на вугледобувних підприємствах забезпечено введення в експлуатацію лише 213-ти очисних вибоїв (54 % від запрограмованого рівня), при цьому вибуло з експлуатації 236 лав.

Після 2005 року вугілля видобувається дедалі менше, а за прогнозними оцінками, з 2010 року, якщо ситуація не зміниться, кризові явища в галузі поглиблюватимуться.

¹ Вугільна промисловість напередодні СOT // Дзеркало тижня. — 2007. — № 8 (637). — 3—7 бер.

² Амоша О., Логвиненко В. Актуальні проблеми розвитку вугільної промисловості України // Економіка України. — 2005. — № 9. — С. 84—88.

Отже, якщо не вводити нових потужностей, шахти, що на даний час успішно працюють, вичерпають свій ресурс, і вугільна промисловість України об'єктивно не зможе забезпечити потреби країни в енергетичній сировині.

Не можна не згадати й про високу смертність українських шахтарів на виробництві: за даними фахівців Національного гірничого університету, в Україні 1 млн т вугілля коштує двох шахтарських життів, що є неприпустимим. (У Європі на 100 млн т втрачається 1 життя шахтаря, у США — 0,03, у Росії — 1,1). Безперечним лідером за кількістю смертей є донецька шахта імені Засядька. Кожні 174 тис. т вугілля, що видаються на-гора, забирають життя одного шахтаря, тобто майже 6 людських життів на мільйон тонн чорного золота.

Треба наголосити: навіть у разі збільшення фінансування промисловості з держбюджету, обсяги видобутку вугілля неухильно скорочуватимуться. І хоча ціни на нього підвищуються, українське вугілля поступово стає дефіцитом. Така тенденція спричинена найважчими у світі гірничо-геологічними умовами видобування вугілля: на такій глибині шахти працюють лише в Україні й Німеччині. Щороку доводиться заглиблюватись ще на 70 м, крім того, пласти вугілля часто завтовшки менше метра.

Міністерство вугільної промисловості України звітує про падіння з 2005 року обсягів видобутку, при цьому не враховуючи факту 3-відсоткового зростання зольності вугілля, а це означає, що до обсягів видобутку приписується невидобуте вугілля, яке замінили породою з териконів.

Найбільша проблема галузі — це корупція. За спостереженнями аналітиків, найвідоміша схема махінацій, що функціонувала донедавна, полягала в тому, що імпортер російське вугілля (коли ціни на нього ще не були такі високі) змішували з породою й відправляли на електростанції під виглядом вугілля, видобутого в Україні, з одночасним відображенням нібито державних витрат на його видобуток плюс дотація з бюджету під ці обсяги. Крім того, нині майже 3 млн т вугілля видобуваються нелегально, в так званих “копанках”. Потім воно скуповується й відображається як видобуте на державних шахтах.

Проблеми вугільної промисловості також тісно пов'язані з непрофесіоналізмом її керівників. Зокрема, на рівні першого заступника міністра було заявлено про необхідність швидко закрити неприбуткові шахти “третьої групи” — всього 130 вугледобувних підприємств. При цьому, за даними того самого Мінвуглепрому, на сьогодні в Україні діють 138 шахт. Таким чином, переважна більшість наших копалень збиткові. Це й не дивно, адже український шахтний фонд найстаріший серед країн СНД. Сьогодні в Україні понад 100 шахт перебувають на стадії закриття, а ті, які працюють із прибутком, уже приватизовані. Це шахти Західного Донбасу, об'єднань “Павлоградвугілля”, “Краснодонвугілля”, “Комсомолец Донбасу”, які дають 45 % усього видобутку вугілля у країні.

Донецька облдержадміністрація звітувала, що “на ліквідацію” передано 58 гірничих підприємств області (56 шахт і 2 збагачувальні фабрики). Проте під час

проведення перевірки виявилось, що у списку були шахти, закриті кілька років тому, які весь цей час існували лише юридично. З'ясувалося також, що “закриття” і “ліквідація” шахти — це різні поняття. Тож зрозуміло, чому у 2006 році підприємства вугільної промисловості, одержавши з держбюджету 4,3 млрд грн, видобули 80,3 млн т вугілля (табл. 1), а у 2007-му, при обсязі видобутку 75,4 млн т, із держбюджету було отримано вже 5,8 млрд грн. У 2008 році галузі передбачалося виділити 7,2 млрд грн. Мінвуглепром наполіг на збільшенні фінансування до 13 млрд грн, і Парламентський комітет з питань ПЕК, ядерної політики та ядерної безпеки погодився на збільшення дотацій до 11 млрд грн (залишилося узгодити це питання у Верховній Раді). І навіть за такого обсягу фінансування немає гарантії, що видобуток вугілля зросте.

Таблиця 1. Загальний обсяг вугілля, видобутого в Україні протягом 2004—2007 років

Рік	Обсяг видобутого вугілля підприємствами Мінвуглепрому, млн т			Обсяг видобутого вугілля в цілому в Україні, млн т
	усього	енергетичне	коксівне	
2004	49,7	34,0	15,7	80,2
2005	46,1	31,9	14,3	78,1
2006	46,4	35,0	11,4	80,3
2007	39,1	26,7	12,4	75,4

Джерело: офіційні статистичні дані Мінвуглепрому. — <http://www.mvp.gov.ua>.

Додаткові фінансові ресурси на розвиток вугільної галузі виділяють також органи місцевого самоврядування. Так, у Донецькому регіоні (тут налічується 84 шахти із загальною виробничою потужністю 55 млн т на рік) на фінансування заходів вугільної промисловості у 2008 році передбачено 130 млн грн.

Державний сектор галузі досить неоднорідний за виробничим і економічним рівнями. Так, у 2005 році обсяг річного видобутку вугілля по державних шахтах коливався від менш ніж 10 тис. т (близько 30 т на добу) до більш як 2 млн т (понад 5700 т на добу); місячна продуктивність праці робітника з видобування становила від менш як 1,5 т до понад 70 т, собівартість 1 т вугільної продукції — від більш ніж 1500 грн до менш як 150 грн (за середньої ціни продажу близько 220 грн). Лише 13 шахт (а це менше 10 %) державного сектору отримали прибуток від продажу своєї продукції, а добробут інших залежав від розміру дотації. На 30-ти шахтах виторгом від продажу вугільної продукції покривалася менш ніж третина витрат на її виробництво³.

У 2008—2009 роках обсяг видобутку вугілля по Україні передбачається збільшити до 90 млн т, а на кінець 2011-го — до 100 млн т (щорічне зростання — 3-4 % відповідно до рівня 2005 року).

³ Гришко Н. Управління витратами вуглевидобувного підприємства: функціональний аспект // Економіст. — 2007. — № 5. — С. 34—37.

За статистичними даними, у 2007 році шахти Мінвуглепрому видобували вугілля із середньою зольністю 38,9 %, що на 0,3 % менше від запланованого показника (й на 0,9 % вище, ніж у середньому по шахтах України). Споживачам вугільна продукція відвантажувалася із середньою зольністю 22,1 %, що на 1,6 % менше від запланованого (і на 3,5 % менше, ніж у середньому по Україні). До речі, на початку 2008 року якість вугільної продукції вдалося підвищити (за рахунок зменшення зольності на 1,1 %).

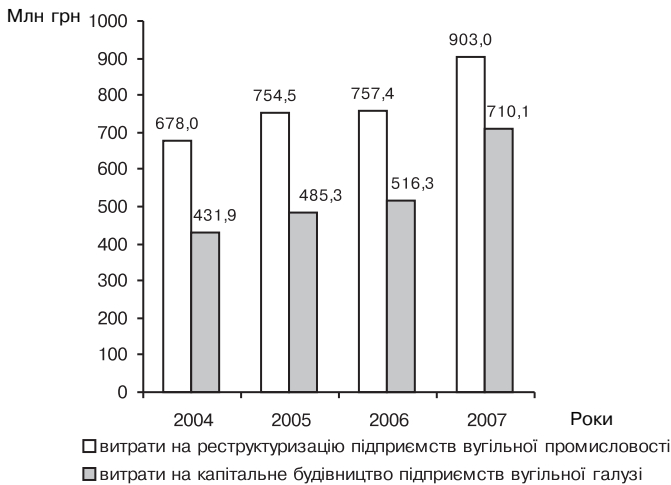
Слід зазначити, що у 2007 році вкладення в капітальне будівництво підприємств вугільної промисловості зросли на 269,4 млн грн. Водночас на 75,6 млн грн збільшилося недофінансування капітального будівництва підприємств вугільної промисловості (табл. 2). У 2008-му планується збільшити фінансування вугільної галузі порівняно з попереднім роком приблизно на 1 млрд грн; також уперше пропонується виділити кошти в сумі 50 млн грн на закупівлю нових зразків гірничої техніки.

Таблиця 2. **Обсяги фінансування капітального будівництва підприємств вугільної промисловості у 2006—2007 роках, млн грн**

Показники	Рік		Абсолютне відхилення, млн грн	Відносне відхилення, %
	2006	2007		
Вкладення в капітальне будівництво, у тому числі:	597	866,4	+269,4	45,1
запланований обсяг бюджетного фінансування	530,8	654,2	+123,4	23,2
власні кошти підприємств та інші джерела фінансування	66,2	212,2	+146	220,5
Фактично профінансовано, у тому числі:	516,3	710,1	+193,8	37,5
погашення заборгованості за роботи, виконані у 2005 році	27	—	—	—
Обсяги недофінансування капітального будівництва	80,7	156,3	+75,6	93,6

Джерело: офіційні статистичні дані Мінвуглепрому. — <http://www.mvp.gov.ua>.

Зауважимо: бюджетні кошти, передбачені на реструктуризацію вугільної промисловості, спрямовувалися на виконання робіт із ліквідації вугільних підприємств (фізичне закриття шахт, екологічні заходи, подолання наслідків ліквідації, виконання проектних робіт, пом'якшення соціально-економічних наслідків, а саме забезпечення вуглеодержувачів побутовим паливом, виплата заборгованої заробітної плати та ін.), на підготовку до ліквідації неперспективних, збиткових вугледобувних підприємств, на проведення заходів із запобігання підтопленню сусідніх діючих шахт і завданню шкоди довкіллю. Причому обсяги витрат на реструктуризацію діючих підприємств вугільної промисловості значно перевищують розміри капіталовкладень у будівництво (рис.). До того ж, на 2008 рік передбачено надання вугільним підприємствам фінансової підтримки в сумі 3,1 млрд грн на технічне переозброєння з поверненням цих коштів після 2013 року.



Джерело: офіційні статистичні дані Мінвуглепрому. — <http://www.mvp.gov.ua>.

Рис. Динаміка витрат на реконструкцію й капітальне будівництво підприємств вугільної промисловості України протягом 2004—2007 років

Зокрема, протягом 2004—2006 років витрати на капітальне будівництво й реконструкцію зросли на 0,1 млрд грн, у 2007-му витрати бюджету збільшилися на 0,4 млрд грн та, відповідно до запланованих видатків держбюджету на 2008 рік, мають підвищитись майже на 0,3 млрд грн, тобто закладено 1,98 млрд грн. Утім, Мінвуглепром не розголошує інформацію та не звітує, на які потреби витрачаються ці кошти.

Вітчизняна вугледобувна галузь потребує значних інвестицій. Наприклад, у Енергетичній стратегії Росії на період до 2020 року заплановано інвестувати у вугільну промисловість близько 20 млрд дол. США (це кошти інвесторів, федерального бюджету та власний капітал приватних вугільних компаній). Україні потрібно підводити вугільну промисловість під європейські стандарти, використовуючи досвід країн — членів ЄС, проводити в енергетичній сфері єдину й узгоджену політику, яка не залежала б від зміни керівництва країни в цілому та галузі зокрема.

За даними Мінвуглепрому від реалізації товарної вугільної продукції у 2007 році отримано 19,1 млрд грн, у 2006-му — 19,7 млрд грн (без ПДВ). За 2006 рік вартість товарної вугільної продукції зростає порівняно з 2005-м на 2,7 млрд грн, а з 2004-м — на 5,9 млрд грн. Це сталося за рахунок збільшення середньої ціни тонни товарної вугільної продукції. У 2006 році вона становила 244,71 грн, що на 25,6 грн більше, ніж у 2005-му та на 73,0 грн — ніж у 2004-му; у 2007 році — 271,62 грн, що на 26,91 грн більше, ніж у 2006-му (табл. 3). У 2007 році галузь теж була збитковою, хоча ціни на вугілля за рік зросли в середньому на 19%.

Наприкінці 2007 року ціни різко підвищилися, зокрема на дефіцитне коксівне вугілля, яке подорожчало ще на 40%, або майже до 1000 грн за тону. Керівництво

Таблиця 3. Фінансово-економічні показники діяльності підприємств вугільної промисловості України протягом 2004—2007 років

Рік	Обсяг видобутого вугілля по Україні, млн т	Середня ціна тонни товарної вугільної продукції, грн	Собівартість тонни товарної вугільної продукції, грн	Обсяги збитковості галузі, млрд грн	Фінансування галузі з державного бюджету, млрд грн	Обсяги недофінансування вугільної промисловості	
						млрд грн	%
2004	80,2	171,71	214,18	3,4	3,9	+0,5	12,8
2005	78,1	219,11	272,52	4,1	3,3	—0,8	24,2
2006	80,3	244,71	329,15	6,7	4,3	—2,4	55,8
2007	75,4	271,62	365,35	6,6	5,2	—1,4	26,9

Джерело: офіційні статистичні дані Мінвуглепрому. — <http://www.mvp.gov.ua>.

Мінвуглепрому прогнозує, що у 2008-му його вартість зросте ще на 10—12%. На разі тонна енергетичного вугілля коштує 410 грн, тобто менше за російський імпорт (майже 100 дол. за тонну), та за прогнозами до кінця року вартість енергетичного вугілля збільшиться ще на третину. Склалася парадоксальна ситуація: ціни на вугілля в недалекому майбутньому сягнуть світового рівня, а галузь усе одно потребує дотацій.

Разом із тим зростають витрати на виробництво товарної вугільної продукції: у 2007 році собівартість 1 т становила в середньому 365,35 грн, тобто на 36,20 грн більше, ніж у попередньому році; у 2006-му — 329,15 грн, або на 56,63 грн (+20,8%) більше, ніж у 2005-му, та на 114,97 грн (+53,7%) більше, ніж у 2004-му.

Слід зазначити, що фінансовий розрив між собівартістю й ціною тонни товарної вугільної продукції збільшується на користь першої (табл. 3). Основною причиною збільшення витрат є підвищення цін на електроенергію, матеріали, устаткування, а також потреба в утриманні соціальної сфери.

Збитки від випуску товарної продукції за 2007 рік сягнули 6,6 млрд грн, що на 0,1 млрд грн менше, ніж у 2006-му; за 2006 рік — 6,7 млрд грн, що на 2,6 млрд грн більше, ніж у 2005-му, й на 3,3 млрд, ніж у 2004-му. При цьому найбільших збитків зазнають шахти, які відпрацьовують пласти крутого падіння.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що вугільна галузь України, на жаль, є збитковою й дисбаланс у ній з кожним роком збільшується. На думку авторів, це викликано головним чином такими факторами:

- 1) низька вартість товарної вугільної продукції (нижча за собівартість виробництва);
- 2) постійне підвищення цін на матеріали й обладнання;
- 3) збільшення тарифу на електроенергію (як позитивний факт можна зазначити постійне зменшення вугільними підприємствами річних обсягів споживання електроенергії);

4) зростання заробітної плати шахтарів, виходячи з підвищення мінімальної заробітної плати; тощо.

Водночас існуючий рівень цін не забезпечує покриття навіть поточних витрат на виробництво, а надто відтворення виробництва й подальшого розвитку підприємств вугільної промисловості. Ціни на вугілля енергетичного призначення занижені відносно реальної вартості палива та не збільшуються відповідно до темпів інфляції. Вирішення питання щодо зростання ціни на вугільну продукцію дасть змогу знизити тиск на бюджет і винайти додаткові ресурси для підвищення заробітної плати працівникам підприємств вугільної промисловості.

На кінець 2007 року середньооблікова чисельність працівників вугледобувних підприємств, що належать до сфери управління Мінвуглепрому, становила близько 231 тис. осіб, у тому числі підземних робітників — 129,9 тис. осіб, із яких ГРОВ — 22,6 тис. і прохідників — 17,3 тис. осіб. Кількість працюючих пенсіонерів на вугільних підприємствах становить 55,4 тис. осіб, або 25 % від середньооблікової кількості працюючих у галузі. Чисельність працюючих порівняно з 2006-м зменшилася на 8,1 тис. осіб, у тому числі ГРОВ — на 800 осіб і прохідників — на 400 осіб⁴.

Зауважимо: для видобування 1 млн тонн вугілля в розвинутих країнах потрібно близько 1300 робітників, а в Україні використовується трудовий потенціал 3600 людей, що пояснюється відсутністю відповідного сучасного устаткування, яке може замінити використання людської праці та зменшити випадки травматизму й загибелі шахтарів. Варто зазначити, що в Україні вугілля видобувається в підземний спосіб із глибин у середньому 500—1000 метрів, а у країнах Заходу — в наземний спосіб та із застосуванням сучаснішого технічного устаткування.

Отже, на нашу думку, головними причинами кризи вугледобувної промисловості є такі⁵:

- неефективне управління й нерациональне використання бюджетних коштів;
- високий рівень спрацювання основних фондів;
- недостатній обсяг капіталовкладень та інвестицій;
- зростання заборгованості перед бюджетом із заробітної плати й регресних позовів;
- бартеризація розрахунків;
- неконструктивність державної політики реструктуризації (закриття шахт, де ще не вичерпано запаси вугілля);
- низька конкурентоспроможність вітчизняного вугілля через його високу собівартість і невисоку якість;
- недосконалість адаптації цін на вугільну продукцію до умов ринкових відносин;

⁴ Прутнік Е.А. Міжгалузеві господарські об'єднання — стратегія диверсифікації розвитку вуглезбагачувальних підприємств: Моногр. — Донецьк: Юго-восток, 2004. — 445 с.

⁵ Амоша О., Логвиненко В. Зазнач. праця.

- несправедливий розподіл господарського результату між підприємствами, що працюють у ланцюжку виробництва кінцевого продукту (металу, електроенергії);
- незастосування методів податкової й позасудової санації підприємств вугільної промисловості;
- некваліфікований менеджмент на державному рівні, що знижує ефективність використання державної власності у вугільній промисловості, стримує створення правових засад і організаційно-економічних механізмів для взаємовигідного залучення бізнесу в розвиток вугледобувного виробництва;
- відсутність чіткої моделі фінансової підтримки виконання наукових робіт за пріоритетними напрямками розвитку вугільної промисловості;
- невідповідність цін на гірничошахтне устаткування й вугільну продукцію, що вимагає обмеження монополю високих цін заводів-виробників;
- непрестижність шахтарської праці, нерозв'язаність соціальних проблем робітників.

За даними експертів-економістів, ще однією загрозою для збиткової вугільної галузі, яка отримує дотації з державного бюджету, є вступ України до СОТ. Європейське законодавство передбачає істотне обмеження субсидування промислових підприємств, адже воно негативно впливає на міжнародну торгівлю й конкуренцію. Зокрема, в угоді СОТ “Щодо субсидій і компенсаційних заходів” (далі — Угода) під субсидіями мається на увазі не лише державна підтримка у вигляді фінансових ресурсів чи товарів і послуг, а й пільгове кредитування, пільгове оподаткування, списання боргів, державні закупівлі за завищеними цінами. Це зумовлено тим, що, врешті-решт, субсидування стимулює експорт із країни, яка субсидує, але обмежує імпорт на її території.

Цілком очевидно, що вугільні підприємства, які отримують дотації з державної скарбниці, мають так налагодити своє виробництво, щоб мати змогу відмовитися від дотацій. Такі країни, як Іспанія, Угорщина, Чехія, Болгарія, користувалися не забороненими в СОТ “жовтими” субсидіями, завдяки чому їх не обкладали санкціями — в обмін на поступове скорочення збитковості (за рахунок підвищення цін на продукцію, а отже, і зменшення дотацій). Проте користування “жовтими” субсидіями не гарантує, що країну не звинуватять у неправомірному обмеженні імпорту, оскільки чинна Угода зобов'язує всіх членів СОТ не пізніше 30 грудня кожного року інформувати відповідний комітет цієї організації про використані субсидії⁶.

З метою поліпшення функціонування підприємств вугільної промисловості необхідно:

- розробити нову методику розподілу обсягів державної підтримки вугледобувних підприємств, яка враховувала б об'єктивні умови розроблення родовищ або ґрунтувалася на передбачених на декілька років уперед розрахункових ставках;

⁶ Прудка Н. Що коїться у вугільній галузі України, і кому це вигідно // Економічна правда. — 2008. — 28 бер.

- спрямовувати кошти на капітальне будівництво й технічне переозброєння на конкурсних засадах або у вигляді довгострокових інвестиційних вкладень держави;
- запровадити особливий контроль приватизаційних процесів вугільних підприємств та умов виконання контрактів між державними органами й акціонерами (власниками);
- підвищити якість видобутої вугільної продукції шляхом зниження відсотка зольності;
- спростити систему ліквідації й реорганізації неперспективних вугільних підприємств, встановлюючи ретельний нагляд за цим процесом із боку державних органів (зокрема, податкових);
- проводити державну санацію вугільних підприємств;
- надати пільги щодо оподаткування прибутків підприємств вугільної галузі;
- розробити механізми видобування й використання газу метану в господарській діяльності, а також заповнення порожніх місць після видобування вугілля породою;
- постійно підвищувати кваліфікацію персоналу стосовно дотримання вимог техніки безпеки при виробництві, запровадити жорсткіші заходи покарання за порушення умов безпеки шахтарської праці;
- вжити заходів для зменшення плинності кадрів, особливо керівного складу, та підвищити рівень відповідальності керівників;
- розробити систему податково-екологічного контролю територій вугільних підприємств: запобігання погіршенню стану земель, лісів, підтопленню, обвалам, руйнуванню будівель;
- створити на підприємствах застрахований фінансовий фонд для підтримки належного екологічного стану територій вугільних підприємств (можлива часткова акумуляція ресурсних платежів у місцевому бюджеті).

Реалізувати стратегічні завдання вугільної галузі планується із залученням бюджетних коштів на технічне переоснащення виробництв, капітальне будівництво, закриття шахт (реструктуризацію), утримання гірничорятувальної служби й галузевих інститутів, поточні ремонти та заміну обладнання. У цілому у вугільну галузь до 2030 року передбачено інвестувати 221,7 млрд грн (48 млрд — за рахунок бюджету, із щорічним уточненням під час його формування)⁷.

Якщо проаналізувати результати структурної перебудови вугільної галузі та хід її адаптації до сучасних вимог господарювання, можна констатувати, що реальні показники не відповідають стратегічним цілям, викладеним у Концепції розвитку вугільної промисловості, а також завданням, що ввійшли до Енергетичної стратегії України. Стан вугільної промисловості залишається кризовим, що й зумовлює потребу в її системній реструктуризації. Останнє було додатково підкреслено на засіданні РНБО України.

⁷ Концепція розвитку вугільної промисловості, затверджена 15 березня 2006 року.

В Україні до сьогодні не вироблено цілісної ідеології та чіткої програми реструктуризації галузі, а вже здійснені організаційно-економічні перетворення були стихійними, непродуманими, суперечливими. Так, у 2001 році вживалися заходи щодо завершення створення холдингових компаній, але цю роботу було припинено. У 2002 році на базі державних холдингових компаній засновані державні підприємства з видобування вугілля, а шахти позбавлені статусу юридичних осіб. Необґрунтоване створення нових структур управління галуззю призвело до погіршення становища у вугільній промисловості.

До того ж підприємства вугільної промисловості є потенційними користувачами природних ресурсів і забруднювачами навколишнього природного середовища. І якщо проблема функціонування галузі взагалі сьогодні обговорюється, то питання збереження й ефективного використання природних ресурсів, зокрема такими підприємствами, ніхто й не порушує. Масове руйнування природних ландшафтів шляхом видобування вугілля без механізму заповнення цих порожнин призведе до неминучої екологічної й соціальної катастрофи, ліквідація наслідків якої коштуватиме державі величезних фінансових і людських втрат (через вибухи, зокрема, метану). Крім подолання збитковості у вугільній галузі слід обов'язково звернути увагу на ефективність використання природних ресурсів та екологічний стан довкілля.

Таким чином, вугільна галузь потребує докорінної зміни ставлення до неї, в першу чергу з боку органів державного управління й контролю. Поряд із розвитком вугільної промисловості в державі необхідно проводити загальну стратегічну політику щодо зниження енергоємності ВВП, яка, за даними Міжнародного енергетичного агентства (Key World Statistics, IEA, 2006), становить в Україні 0,546 кг нафтового еквівалента на 1 дол. США, що у 2,5 рази перевищує середній рівень енергоємності ВВП розвинутих держав світу.